

ΑΓΓΕΙΟΠΛΑΣΤΗΣ πέμπτης γενιάς είναι ο μπάρμπα-Σίμος με επώνυμο «όνομα και πράγμα», αφού

ΒΑΡΔΑΞΗΣ σημαίνει σταμνάς –Μπαρναξής αρχικά, από το τουρκικό «μπαρνατάκι» που είναι το σταμνί.

ΓΕΝΝΗΜΕΝΟΣ στη Θεσσαλονίκη το 1928, με καταγωγή από την Κιουτάχεια (Μ. Ασία), από όπου ο πατέρας Μακάριος έφτασε το 1922 στη Θεσσαλονίκη, μεταφέροντας όλη την εμπειρία του στην πηλοπλαστική από τα κεραμιδιάρια της Προύσας και του Τσανάκ Καλέ.

ΔΙΟΓΕΝΗΣ και Γιώργος οι δυο αδερφοί, με τους οποίους ο Σίμος συνεταιρίστηκε κάτω από τη στέγη του αγγειοπλαστείου τους «Κεραμική».

ΕΝΤΕΚΑ χρόνων παίρνει τα πρώτα μαθήματα στον τροχό από τον πατέρα και τα αδέρφια.

Ζει αρχικά η οικογένεια στον συνοικισμό Χαριλάου, δίπλα στο εργαστήριο του άλλου σπουδαίου αγγειοπλάστη, Μηνά Αβραμίδα, με τον οποίο ο Μακάριος το 1928, τη χρονιά που γεννιέται ο Σίμος, παρουσιάζει έργα του στη ΔΕΘ.

ΗΤΑΝ παραμονές του 1940, όταν οι Βαρδαξήδες εγκαθίστανται στην Αθήνα, προκειμένου να δουλέψουν το πλούσιο σε μέταλλα χώμα της Αττικής και να ασκηθούν στην τεχνική της αιγινίτικης στάμνας.

ΘΥΜΑΜΑΙ ακόμα –λέει ο μπάρμπα-Σίμος– το γράμμα ενός ξαδέρφου προς τον πατέρα: «Θεΐε, άσε με να δουλέψω το μαγαζί σου, γιατί ήδη μπήκαν μέσα οι Γερμανοί κι ως και την αυλή την έκαναν στάβλο...».

ΙΣΤΟΡΙΑ μεγάλη στην κεραμική έχει στην Αθήνα η περιοχή Αμαρουσίου-Αγίας Παρασκευής, όπου επί της οδού Μεσογείων σειρά εργαστηρίων – ένα από αυτά και του Βαρδαξή– παρήγαγε το σύνολο του εξοπλισμού ενός νοικοκυριού.

“ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ” είναι το όνομα του φημισμένου εργοστασίου στο Φάληρο, όπου ο δεύτερος αδερφός, ο Γιώργος, θα εργαστεί για σύντομο διάστημα, «κλέβοντας» ως γνήσιος μάστορας για λογαριασμό της οικογενειακής επιχείρησης μυστικά τεχνονγνωσίας και διακόσμησης.

Λίγο μετά τον πόλεμο η οικογένεια επιστρέφει στη Θεσσαλονίκη.

ΜΕΤΑ τον θάνατο του Μακάριου το 1950 ο Σίμος με τα αδέρφια του αναλαμβάνουν το εργαστήριο στη Χαριλάου, το οποίο, χάρη στον ξάδερφο τους, δεν έπαψε ποτέ να λειτουργεί ως αγγειοπλαστείο.

ΝΩΡΙΣ μπαίνουν στη δουλειά και οι σύζυγοι των τριών αδερφών και τα παιδιά που γεννιούνται κι έτσι το «Εργοστάσιον Αγγειοπλαστικής “Κεραμική” Αφών Βαρδαξή» επεκτείνεται και οργανώνεται καλύτερα, απασχολώντας επιπλέον προσωπικό: καμινάρηδες, λασπάδες και βοηθούς.

ΞΥΛΟΦΟΥΡΝΟΙ και πηλοτροχοί λειτουργούν ασταμάτητα υπό την επίβλεψη του Διογένη, του «παραγωγού», του Γιώργου, του «καλλιτέχνη» και του Σίμου, του μικρότερου, που καταπιάνεται με όλα...

ΟΤΑΝ, στα μέσα της δεκαετίας του '90, το ΛΕΜΜ-Θ υλοποιεί το πρόγραμμα «Παραδοσιακή Κεραμική», ο μπάρμπα-Σίμος κατασκευάζει για αυτό τα πρώτα παιχνίδια, νεροσφυρίχτρες και κουμπάρδες.

ΠΑΝΩ από 2000 νεροσφυρίχτρες θα κατασκευάσει στο εξής για το Μουσείο, στο πλαίσιο συνεργασίας που διήρκεσε περισσότερο από μια δεκαετία.

ΡΕΘΥΜΝΟ 2005: Ο Δήμος Κουλούκωνα και το ΚΜΝΚ προσκαλούν τον Σίμο και άλλους ομότεχνούς του στο Γαράζο, όπου κινηματογραφείται με τη συνδρομή όλων η παραδοσιακή αγγειοπλαστική.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2007: Η Περιφέρεια Θεσσαλονίκης τον τιμά για το σύνολο της προσφοράς του, ενώ σε δεύτερη εκδήλωση η αξέχαστη Μπέτυ Ψαροπούλου στα Λουτρά «Παράδεισος», αναφέρεται με συγκίνηση στη σημασία του έργου του.

ΤΟΝ Φεβρουάριο του 2008 το ΛΕΜΜ-Θ φιλοξενεί την έκθεση «Με αφορμή μια στάμνα» (ΚΜΝΚ) και ο Βαρδαξής δωρίζει στο Μουσείο το σπουδαιότερο εργαλείο της δουλειάς του, τον τροχό, στον οποίο τη μέρα των εγκαινίων πραγματοποιεί μια εκπληκτική επίδειξη κατασκευής παραδοσιακών αγγείων.

ΥΣΤΕΡΑ πάλι στο Μουσείο για δυο καλοκαίρια (2008 και 2009) παιδιά συμμετέχουν σε εργαστήρια γνωριμίας με την κεραμική και «μαγεύονται» από την επαφή τους με τον ...παππού αγγειοπλάστη!

ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ του 2010: Σειρά των μεγάλων να γευθούν λίγη από την πείρα του Σίμου στον τροχό στο Σεμινάριο Νεολιθικής Κεραμικής (Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, ΚΜΝΚ και ΑΠΘ).

ΧΩΜΑ από άργιλο, νερό, ζύμωμα, πλάσιμο, στέγνωμα, μπατάνισμα και μετά Ψήσιμο, γυάλωμα και ξανά ψήσιμο...

ΩΡΕΣ σε παρακολουθούσαμε, μπάρμπα-Σίμο, να πλάθεις στον τροχό, με τα χέρια τον πηλό, με τον λόγο ιστορίες... Για το περίσσευμα της δοτικότητάς σου, ευγνώμονες...

Φωτογραφίες: Γιάννης Παπανικολάου

Γραφιστικός σχεδιασμός έκθεσης και εντύπου: Ακρον Αοτον Χριστίνα Παυλίδου

Ψηφιακές εκτυπώσεις εποπτικού υλικού έκθεσης: Whale Graphics α.ε.

Ψηφιακή εκτύπωση εντύπου: Γιώργος Μαραντέλος

Ηχητική κάλυψη της εκδήλωσης: UNDERsound

Ευχαριστούμε τον Βασίλη Βαρδαξή για τις πληροφορίες και την παραχώρηση φωτογραφιών από το αρχείο του

Ευχαριστούμε την Κεραμουργία Βορείου Ελλάδος για την προσφορά του χώματος που χρησιμοποιήθηκε στην έκθεση

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας-Θράκης

Βασ. Όλγας 68, 546 42, Θεσσαλονίκη

τηλ.: 2310-889840, 2310-889850, 2310-830591, fax: 2310-844848

web: www.lemmth.gr

e-mail: lemm-th@otenet.gr

facebook.com/lemm-th twitter.com/lemm-th

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2015

Λαϊνάς, όπως σταμνάς,
όπως Μπαρναξής, όπως Βαρδαξής...

Το «αλφαβητάρι»
της ζωής και του έργου του μπάρμπα-Σίμου
μέσα από την τέχνη του πηλού

Αφιέρωμα στον τελευταίο μεγάλο
παραδοσιακό αγγειοπλάστη της Θεσσαλονίκης, Σίμο Βαρδαξή

Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας-Θράκης
Πέμπτη 3 Δεκεμβρίου 2015, 18:30

Συμμετέχουν:

- Φωτεινή Οικονομίδου, λαογράφος, τέως προϊσταμένη διεύθυνσης ΛΕΜΜ-Θ
- Νίκος Λιάρος, αρχαιολόγος-κεραμίστας, επιμελητής Κέντρου Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής
- Ρένα Μπότσια, λαογράφος ΛΕΜΜ-Θ
- Λάζαρος Αποκατανίδης, μουσικός
- Ασημένια Νόστη, μουσικός (σαντούρι)

Το Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας-Θράκης, αναγνωρίζοντας τη σημασία της συνεισφοράς των παλιών τεχνιτών και καλλιτεχνών στο ερευνητικό και παιδαγωγικό του έργο, τιμά τον τελευταίο εν ζωή παραδοσιακό αγγειοπλάστη της Θεσσαλονίκης, Σίμο Βαρδαξή. Με εφόδια την πολύτιμη παρακαταθήκη του Μικρασιάτη πατέρα του –επίσης αγγειοπλάστη– και την από πενήντα και πλέον έτη εμπειρία του στον ποδοκίνητο τροχό, ο Βαρδαξής υπήρξε για το Μουσείο, στον τομέα της κεραμικής, δάσκαλος, εμπνευστής, πολύτιμος συνεργάτης. Το αφιέρωμα που διοργανώνει το ΛΕΜΜ-Θ (εκδήλωση και περιοδική έκθεση) με τίτλο Λαϊνάς, όπως Σταμνάς, όπως Μπαρναξής, όπως Βαρδαξής και υπότιτλο Το «αλφαβητάρι» της ζωής και του έργου του μπάρμπα-Σίμου μέσα από την τέχνη του πηλού αποτελεί ελάχιστη ένδειξη ευγνωμοσύνης και εκτίμησης προς αυτόν, αλλά και στο σύνολο των ανθρώπων που άσκησαν την τέχνη ή το επάγγελμά τους με σεβασμό προς τις αξίες του παρελθόντος.

Δρ. Μαριάννα Βιλδιρίδη-Χατζητόλιου
Πρόεδρος Δ.Σ. ΛΕΜΜ-Θ

Γνώρισα τον Βαρδαξή στα μέσα της δεκαετίας του 1990, όταν το ΛΕΜΜ-Θ, στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων Μελίνα-Εκπαίδευση και Πολιτισμός, καταπιανόταν με το θέμα της παραδοσιακής κεραμικής. Τότε ο Σίμος έφτιαξε για το Μουσείο τις πρώτες λαλίτσες-νεροσφυρίχτρες, έτσι όπως ήξερε πάντοτε να τις κάνει για τις υπαίθριες αγορές και τους πάγκους των πανηγυριών. Αυτό το τόσο αγαπημένο αλλά από πολλούς ξεχασμένο παιχνίδι της παιδικής μας ηλικίας, χάρη στον Σίμο έγινε γνωστό στα εξάχρονα και δεκάχρονα τότε πιτσιρίκια των προγραμμάτων, σημερινούς εικοσιπεντάρηδες επισκέπτες του Μουσείου μας! Σηματοδοτήθηκε έτσι η αρχή μιας υπέροχης συνεργασίας που διήρκεσε περίπου μια δεκαπενταετία. Στο διάστημα αυτό ο Σίμος ήταν ο «δικός μας άνθρωπος» κάθε φορά που υλοποιούσαμε δράσεις με θέμα τον πηλό, ενώ η συμβολή του στη διεύρυνση των γνώσεών μας γύρω από την παραδοσιακή αγγειοπλαστική και στην τεκμηρίωση αντικειμένων που ανήκουν στις συλλογές του ΛΕΜΜ-Θ στάθηκε κάτι περισσότερο από καθοριστική. Σήμερα και ενώ έχουν περάσει είκοσι χρόνια από τη γνωριμία μου μαζί του, η χαρά και η συγκίνηση που νιώθω με αφορμή το αφιέρωμα για τη ζωή και το έργο του, ισχυροποιεί την πεποίθησή μου αναφορικά με την αναγκαιότητα και τη γοητεία της λαογραφίας: Να διδάσκεις και να διδάσκεσαι τον παραδοσιακό πολιτισμό μέσα από σχέσεις ζωής που «πλουτίζουν» ανθρώπους και πράγματα...

Φωτεινή Οικονομίδου
Λαογράφος, τέως προϊσταμένη διεύθυνσης ΛΕΜΜ-Θ
και Υπεύθυνη των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του

Μακάριος Συμεών Βαρδαξής
(1885-1950)

Συμεών Μακαρίου Βαρδαξής
(γεν. 1928)

Βασίλης Συμεών Βαρδαξή
(γεν. 1955)

Τρεις γενιές τσανακαλιώτικα γαμήλια αλογοκανατάκια

Από τα πιο αντιπροσωπευτικά δείγματα της τσανακαλιώτικης κεραμικής είναι τα περίφημα αλογόμορφα κανάτια, εύκολα αναγνωρίσιμα, χάρη στα περίτεχνα πλουμίδια και τους συμβολισμούς τους. Αυτά τα αλογοκανατάκια –ο χαρακτηρισμός αποδίδεται στον Βασίλη Κυριαζόπουλο– αποτελούν γαμήλια τελετουργικά αγγεία. Εκατέρωθεν του κύριου σώματος φέρουν υποδοχές για κεριά. Στο παρελθόν χρησιμοποιούνταν ως κάλεστρα συγγενών και φίλων στο μυστήριο του γάμου. Σε σχέση με τα αντίστοιχα τουρκικά, παρουσιάζουν διαφορές που οφείλονται στην ελληνική καταγωγή των δημιουργών τους. Η προχολή παραπέμπει στον Δούρειο Ίππο. Ο δικέφαλος αετός στην κοιλιά αποτελεί σαφή αναφορά στο Βυζάντιο και τον Χριστιανισμό. Οι πιεστικές συνθήκες, κάτω από τις οποίες εργάζονταν οι Χριστιανοί κεραμείς στις οθωμανικές επαρχίες τους, οδήγησαν στη συστροφή των κεφαλών του αετού, ώστε να έρθουν αντικρουστά η μια προς την άλλη. Η αλλαγή αυτή εξυπηρέτησε τον γαμήλιο χαρακτήρα του σκεύους, αφού ερμηνεύθηκε ως η ευτυχής ένωση του γαμπρού και της νύφης! Με το πέρασμα του χρόνου, η χρήση των τσανακαλιώτικων κανατιών έγινε διακοσμητική. Ανταλλάσσονταν ως δώρα ή αγοράζονταν από ναυτικούς ως ενθύμια.

Από τον Μακάριο η τέχνη της αλογόμορφης κανάτας πέρασε στον γιο του, Σίμο και από τον Σίμο στον δικό του γιο, Βασίλη. Τα αλογοκανατάκια που παρουσιάζονται εδώ είναι δουλεμένα από χέρια τριών διαφορετικών ανθρώπων. Ωστόσο, και τα τρία διασώζουν το ίδιο υλικό, τον ίδιο τρόπο κατασκευής, τα ίδια μοτίβα. Ο Βασίλης δεν πρόλαβε να γνωρίσει τον παππού του, τον Μακάριο. Τα έργα τους όμως εκτίθενται πλάι-πλάι και είναι σαν να τους δίνεται η ευκαιρία, παππούς κι εγγονός να γνωριστούν και να συνομιλήσουν...

Τρεις γενιές εντοιχισμένα και επιτοίχια διακοσμητικά πιάτα

Η πρακτική της εντοιχίσης κεραμικών «πινακίων» σε εκκλησιαστικά και κοσμικά κτήρια εντοπίζεται σε ολόκληρη τη λεκάνη της Μεσογείου (Μικρά Ασία, ελληνική ενδοχώρα, Σικελία, Κορσική). Στους ναούς και τα μοναστήρια τα επιζωγραφισμένα πιάτα στις προσόψεις των οικοδομημάτων αποτελούσαν υπόμνηση των πιθανών χορηγών τους ή αφιερώματα πιστών. Στις ιδιόκτητες κατοικίες, σύμφωνα με την παράδοση και τις προγονικές μνήμες Κιουταχιωτών αγγειοπλαστών, τα πιάτα συνδέονταν με τα συνεργεία των χτιστάδων που εργάζονταν για την αποπεράτωση των σπιτιών. Πρωτομάστορες και βοηθοί, για όσο διάστημα απασχολούνταν στο έργο, απολάμβαναν τη φροντίδα των ιδιοκτητών του προς ανέγερση σπιτιού με τη μορφή της καθημερινής σίτισής τους. Το εθιμικό δίκαιο ήθελε στο καλύτερο κεραμικό πιάτο της οικογένειας να τρώει ο πρώτος τη τάξη τεχνίτης, στο δεύτερο ο αμέσως επόμενος κ.ο.κ. Με την ολοκλήρωση των εργασιών ο πρωτομάστορας «κρεμούσε» -στην πραγματικότητα έχτιζε- σε εμφανές σημείο της τοιχοποιίας το καλό πιάτο από το οποίο έτρωγε, αφού από αυτό δεν θα χρειαζόταν να ξαναφάει! Με τη συμβολική αυτή πράξη επισφραγιζόταν η αίσια κατάληξη της συμφωνίας πελάτη και οικοδόμου και εκφράζονταν τα καλορίζικα για το νέο σπιτικό.

Στην πορεία του χρόνου ο ζωγραφισμένος κεραμικός δίσκος υπήρξε προσφιλές διακοσμητικό στοιχείο για την εξωτερική επένδυση της κατοικίας και οι αγγειοπλάστες αναλάμβαναν επί παραγγελία πλέον την κατασκευή τέτοιων αντικειμένων. Ακόμα πιο αγαπητό αντικείμενο ήταν για δεκαετίες το πιάτο που προοριζόταν για στόλισμα στο εσωτερικό του σπιτιού. Από Έλληνες και ξένους αγοραστές προτιμήθηκε, γιατί αποτέλεσε καμβά για αμέτρητες ζωγραφικές και εγχάρακτες παραστάσεις. Στα πιάτα των Βαρδαξήδων «διαβάζουμε» μια ποικιλία από εικαστικές γλώσσες και αισθητικά ερεθίσματα: επιρροές από το μικρασιάτικο παρελθόν τους μπόλιασμένες με τη σύγχρονη ματιά των εφαρμοσμένων τεχνών, ενώ στα έργα του Σίμου η μαυρισμένη επιφάνεια και η θεματολογία παραπέμπουν στην αρχαιότητα.